

KAHRAMANLIK KAVRAMI VE ATATÜRK'ÜN KİŞİLİĞİNDE BU KAVRAMIN YERİ (TRABLUSGARP, ÇANAKKALE VE SAKARYA'DAN İZMİR'İN ALINIŞINA)

Yrd. Doç. Dr. M. AKİF TURAL

Kahraman Farsça bir kelimedir. TDK Türkçe Sözlük kahraman kelimesine "Savaşta ya da tehlikeli bir durumda yararlılık gösteren kimse; alp, yiğit, bir olayda önemli yeri olan kimse" karşılığını veriyor. Bu tanımlamaya benzer karışılıktan sonra, aynı sözlükteki Alp, kelimesine bakıyoruz; orada ise "Eski Türkçe bir isim", "yiğit kahraman" manası verildiğini görüyoruz. Kahraman kelimesinin Anadolu sahasında daha fazla kullanılmasına rağmen, eski karşılığının alp olduğu görülüyor. "Alp", Divanü Lügat-it Türk'te; Yiğit, kahraman, bahadır olarak geçiyor. Eski Uygur Türkçesi sözlüğünde¹ Alp : Şu üç manaya geliyor: 1-Yiğit, cesur 2-Şiddetli (tehlike) 3-Güç, zor, müşkül. Hüseyin Namık Orkun; Eski Türk Yazıtlarında² alp kelimesinin; yiğit, kahraman, cesur manalarında olduğunu göstermektedir. Tarama Sözlüğü'nün değişik tanıkları da alp hakkında, "kahraman, babayiğit, bahadır, pehlivan", "alperen, yiğit bahadır" bilgisini veriyor. (Cilt I. S. 111)

Kültür tarihçimiz merhum Bahaeddin Ögel; Türk devletlerinin dayandıkları ana prensip ve düşüncelerden birisinin de alplık ve şecaat olduğunu şu ifadelerle ortaya koymaktadır. "Alp ile alplık anlayışı; Türk toplulukları ile Türk devletlerinde çok büyük bir yer tutmuştur. Ordu ve askerlik, bu anlayış ve inanış üzerine kurulmuştur. Türk devletlerinin dayandığı tek güç ordu ile alplık ve şecaattir. "Alp" sözünün manası, alp olan kişi sadece bir savaş makinası değil gelişmiş ve olgunlaşmış bir ruha sahip olan kişi demektir. Alp adı Uygur yazılarında alplık unvanını veya alp adını alabilmiş olmak da büyük bir üstünlük sayılıyor. Sonradan verilmiş gazi unvanı gibi bir ad ve unvan gibi görülüyordu"³. Bu açıklamalar Türkçe alp, Farsça kahraman olan kelimelerin isim, unvan, sıfat tarzında

¹ A. Caferoğlu, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, İstanbul, 1968.

² Hüseyin Namık Orkun, Eski Türk Yazıtları, Ankara, 1987, s. 759.

³ Bahaeddin Ögel, (13. Yüzyıl Sonlarına Kadar) Türklerde Devlet Anlayışı, Ankara 1982, s. 245-249.

kullanılan geniş manalı kavramlar olduklarını ortaya koymaktadır.

Alplerin, kahramanların özelliklerini Tarama Sözlüğü de "ayağını berk basmak alperenlerin işidir" (C. I. s. 112) ifadeleriyle belirtiyor. Alp, kahraman, askerlik, savaş hakkında Kutad-gu-Bilig'de şu bilgileri görüyoruz.

"Ölüm için hiç şüphesiz ecelin gelmesi lazımdır;
Eceli gelmeden hiç bir yiğit ölmez" (Beyit 2286)

"Korkak kimse dahi haysiyetini korumak için kahramanlık gösterir;
Öğülmesi için insan kendisini ölüme atar" (2292)

"Askerler yaklaşıp, erler birbiri ile harbe tutuşunca :
Herkes kendi karşısındaki ile harp etmeli ve nara atmalıdır." (2375)

"İlk önce uzaktan oklar ile vuruşmalı;
Yaklaşınca ve yüzyüze gelince de süngü ile hücum etmelidir" (2376)

"Saflar karışınca kılıç ve balta ile vuruş;
Dişle turnakla saldır yakasından tut vuruş" (2377)

"Dayan düşmana hiç bir zaman arkanı verme;
Düşmanı vur veya vuruşarak orada öl" (2378)

"Kahraman yiğit düşmanı görünce tozu dumana katar;
Her yere o atılır, başkalarına sıra gelmez" (2382)

"Kahraman yiğidin düşmanı görünce yüzü güler;
Düşmanla kapışınca kızıl kana boyanır. (2384)

Kur'an-ı Kerim'de, düşmana karşı yapılan mücadele, cihad ve har-i kital olarak ayrı ayrı yerlerde ve farklı anlamlarda kullanılmıştır.

Düşmana karşı yapılan harbin Kur'an-ı Kerim'de Nisa Süresi 74. Ayet'te "Dünya hayatını ahiret karşılığında satanlar Allah yolunda savaşırlar. Kim Allah yolunda savaşır da ölürse veya galip gelirse biz ona yakında büyük bir mükafaat vereceğiz". Yine Al-i İmran 146. ve 147. Ayette "Nice peygamberler beraberlerinde birçok alimler muharebe etti de, Allah yolunda kendilerine gelen belalardan dolayı ne gevşeklik ne de zaaf gösterdiler, düşmana boyun da eğmediler. Allah sabredenleri sever" -işte onların sözü- "Ey rabbimiz, bizim günahlarımızı ve

içimizdeki taşkınlığımızı bağışla. Muharebe ayaklarımızı iyice diret. Kafirler güruhuna karşı bize yardım et, demelerinden başka bir şey değildir. Nihayet Allah onlara hem dünya nimetleri hem ahiret sevaplarının güzelliğini verdi. Allah iyi hareket edenleri sever."

Cihat islam dininde gayesiz bir savaş değildir. Hakkı, adaleti, huzuru, sadeti sağlamak için yapılan savaştır. Hz. Muhammed'in "vatan sevgisi imandandır". hadis-i şerifi de bu ayetleri açıklar mahiyettedir.

Kahraman veya alp, devlet veya milletin, vatan saydığı topraklardaki hürriyetine ve bağımsızlığına, kutsal bildiklerine saldırıldığında, hayatla bağı olan her türlü cazip unsurlara sırt çevirip, malını, rahatını, canını ortaya koyma iradesidir.

Kahramanlık, geçmişe, karşı da, geleceğe karşı da sorumluluk duyarak, kendine kendi iradesiyle özveri gösterme emrini vermektir. Cesaret kahramanlığın ön şartıdır. Cesur olmak yanında fedakârlık ve kararlılık, kahramanlığı ortaya koyan üç ana şart olmaktadır.

Alplik/kahramanlığı cinnetten ayıran vasıflar şuurlu cesaret olmasıdır. Nevrotik veya psikolojik bakımdan cesaret gibi görünen çılgınlıklar yapan insan ile kahraman arasındaki fark kafalarındaki hedefleridir. Kahraman, belirlediği bir hedefe, gayeye kararlılık, fedakârlık ve cesaretle ulaşan insandır. Kahramanlar, milli benlik ve kimliğin timsali olan insanlardır. Bu sıfatla lâıyk olanlar iki grupturlar. Adını ve hayatını bildiğimiz alplar, kahramanlar dışında, adları destana, efsaneye, menkıbeye karışanlar vardır. Ulubatlı Hasan, Manastırlı Hamdi gibi hayatını bilmediğimiz kahramanlar, milletin önüne geçebilecek kadar şuurlu cesaret göstermişlerdir. Hayatı ve diğer özellikleriyle tarihin tanıdığı kahraman ise, "biz" adına kendi "ben" ine ait bağlantılarını bir kenara bırakabilme fedakârlığını gösteren ve bu fedakarlığı bir bilgi birikimi ile temellendiren insanlardır.

Tabii zeminlerde alplik/kahramanlık gösterilemez, ihtiyaç da yoktur. Çaresizliğin başladığı yer ve zamanda, yığınlığın ortaya çıkmaya ve yaygınlaşmaya yüz tuttuğu vakitlerde kahramanlar ortaya çıkar: Yığınlık, çaresizlik, yüreksizlik artınca-o da bozgun haline dönüşmesin diye-bir cesaret yılmazlık, çaresizlik ve ümitsizliğe karşı çıkış örneği olarak kahramanlar, kendilerini öne atarlar. Bu öne atış, ruhen hazırlığı bulunan şuurlu bir cesaret, bedeni arzulardan şuurlu bir şekilde vazgeçiş halidir.

Tarihi kahramanlar, iç düşmanların çok güçlendiği dönemlerde ortaya çıkabileceği gibi, dış düşmanların, bir bölgeyi veya ülkeyi sindirmek, yıldırma, ça-

reziz bırakarak yok etmek istediği zamanlarda da meydana çıkabilirler.

Kahramanlar milli bir ihtiyacın sonunda ortaya çıkmışlarsa, aynı zamanda önder (lider) olurlar.

Kahraman şuurlu bir milli gayenin, kararlılığın, fedakârlığın ve ümidin beslediği cesaretiliktir. Atılgnlık ve mücadele cesurca ısrar, kahramanı çılığından ayıran en önemli özelliktir. Kahramanların bir kısmı şehit bir kısmı gazi olur, bunların birbirinden üstünlüğü yoktur.

Kahramanlar ani karar verebilen ve kararlılığı yanında kimlerle işbirliği yapılacağına sezgi sahibi insanlardır. Başkalarındaki özellikleri sezen, yönlendiren bir irade ve cesaret sahibi olabilene kahraman denir.

Tarihi kahramanlar/alpler genellikle askeri sahadandır. Askeri liderliğini siyasi liderlik ile birleştiren şahsiyetler tarihin sayfalarına, başka milletlerin ufkuna kendi milletlerinin kahramanlığını da taşırlar.

Dünya tarihinden pekçok örnekler verebileceğimiz gibi Türklerin tarihinde de haklı bir gurur duyulmasına vesile olacak sayıca, kalitece çok üstün kahraman/alp şahsiyetler vardır. Alpler/kahramanlar her zaman başarıya ulaşmazlar. Bazı kahramanların tarih içindeki rolleri bir büyük başarıdan önceki hazırlık anlamını taşır. Bazıları mağlup da olurlar, fakat reddedilmeyecek kadar sağlam bir biçimde "tarih denilen ortak hafızaya" rollerini kazırlar. Gazi Osman Paşa, dünyanın tanıdığı mağlup fakat büyük alp/kahraman komutanlardır.

Yine yakın tarihimizden Kâzım Karabekir Paşa ve Fevzi Çakmak Paşa'nın kahramanlığını diğer pekçokları ile birlikte Gazi Mustafa Kemal'in "Nutuk" eseri ilan ediyor.

Muhakkak olan, harp sahalarının öyle alpleri, kahramanları vardır ki, sulh zamanlarında kahramanlıkla ilgili bilgi tecrübe sermayelerini büyütüp servet haline getireceklerine azaltmışlardır.

Gazi Mustafa Kemal (Atatürk), Trablusgarp, Bingazi, Anafartalar, Arıburnu, Conkbayırı, Sakarya, Büyük Taarruz ile 9 Eylül İzmir'in kurtuluşuna uzanan mücadelesiyle bir abide alp/kahramandır. Aynı zamanda 1922'den 1938'e ulaşan hayatındaki iradesi, kararlılığı ve cesaretiyle bir siyasi kahramandır.

Kahramanlar/alpleri kendi devrinin şartları içerisinde, çaresizliğe, yılmığna ve ümitsizliğe düşmüşlerin arasında, milli cesaret örneği olarak düşünmeliyiz. Bu ise sonraki nesiller için anlaşılması güç bir haldir. Hatta milli kahramanların ve Atatürk'ün cesareti milletimizin özelliklerini, alp/kahraman olmanın

şartlarını yeterince bilmeyenlerce bir delilik bile sayılabilir.

Alp/kahraman, tek tek, herbir insanda bulunan cesaret, irade ve geleceğe güven duygusunun kendinde yoğunlaşmış hali olduğundan bunu anlamak için kendinde bu özelliklerin ne kadar bulunduğunu yoklamış olması gerekir.

Tarih efsanenin, destanın, menkıbenin elinden kurtulunca bilim olur. Tarih bilgiye ulaşma, bilgiyi doğru tasnif etme sonunda doğru değerlendirme safhalarında, şahsiyetleri ve özellikle kahramanları ihmal etmeme görevini üstlendikçe harp tarihi veya siyasi tarih olmaktan kurtulur. Çünkü kahramanlar, milli şuurun tarihe hediye ettiği özel şahsiyetlerdir. Onları doğru tespit etmenin de yolu, milli birliğin ve milli kimliğin, hangi hallerde volkanlaştığını öğrenmiş olmaktan geçer.

Kahramanların, örnek aldığı başka kahramanlar vardır. Sofya'da Ataşemiliter vazifesiyle bulunan Binbaşı Mustafa Kemal (Bu görevi 27 Ekim 1913-20 Ocak 1915 arasındadır), burada iken, Çetine, Belgrad ataşeliklerine de bakmakla görevlendirilmişti. Sofya'da Türk gençleri ile yaptığı konuşmalardan birinde, gençlerden birisinin "siz Türk tarihinde kendinize bir rehber seçtiniz mi?" sorusuna karşılık "Ben kendime Gazi Osman Paşa'yı rehber olarak seçtim. Ömrüm boyunca onun yolunu takip edeceğim. Türk Milleti Plevne'de yeniden kendini bulmuştur. Millet yolundaki mücadelemizde daima sembolümüz Plevne'de doğan milli ruh olacaktır. Felaket günlerinde Plevne harbini ve Osman Paşa'yı düşüneceğim, sizin de kahramanlık sembolünüz Gazi Osman Paşa olsun" cevabını vermiştir.⁴ "Felaket günleri" ifadesi bize göre kahramanı vazifeye çağıran ortam anlamında pekçık şeyi anlatan bir özet ifadedir.

Bu iki kelimenin içinde ümitsizlik, mahrumiyet, yılgınlık, zor, güç şartlar ve başka yetersizlikler vardır. Sofya görevinden çok önce bu şartları Mustafa Kemal ilk olarak şöyle yaşamıştır:

1908 yılında Trablusgarp'ta isyan olmuştur. Kurmay kıdemli yüzbaşı olarak İttihat Terakki Cemiyeti tarafından Trablus'a isyanı bastırmak için Mustafa Kemal geniş yetkilerle gönderilmiştir. Asi aşiretler Trablusgarp şehrini işgal etmişlerdir. İşgalcilerin merkezi bir cami ve medresedir. Mustafa Kemal yanına emir subayını alarak bu toplantı yerine gider. Orada oturanlar, Mustafa Kemal'in bir ordu ile gelip kendilerini kuşattıklarını zannederler. Mustafa Kemal orada görmüştür ki, bu ayaklanmaya baş olanların en büyüğü, Osmanlı Devleti'nin Trab-

⁴ Enver Behnan Şapolyo, Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi, III. Baskı İstanbul 1958, s. 111

lusgarp'a mutasarrıf olarak gönderdiği adamdır. Mustafa Kemal bu adamlara : "Ben sizin çıkarlarınızı en üst düzeyde sağlıyorum, ama bir şartla, bu toplanan halk ile ben bizzat konuşmalıyım" der, kabul edilir. Türkçe ve Arapça'yı en iyi bilen bir Osmanlı memurunu tercüman olarak verirler. Mustafa Kemal, cami avlusundaki havuzun başında tercüman aracılığıyla ahaliye bir konuşma yapar. Ayaklanma girişimini böylece önler. Mustafa Kemal ilk fırsatta çok kurnaz ve etkili bir adam olan, ayaklanmaların başı sayılan şeyhi de yola getirir. Şeyh, Mustafa Kemal'in beraberindeki yetki belgelerini gördünce onların bir kıymet ifade etmediklerini, evvelce gelenlerin de bu çeşit belgeleri beraberlerinde getirdiklerini söylemiştir. İstanbul'dan kendisinden önce, aynı şekilde ve aynı belgelerle üç kişi daha İstanbul'dan kendisinden önce, aynı şekilde ve aynı belgelerle üç kişi daha Trablusgarp'a gönderilmişti. O üç kişi, şeyh tarafından yakalanıp hapse atılmışlardır. Halen de hapisteydiler. Bu İstanbul'dakilerin bir çeşit taktikleri oluyordu. Fakat Mustafa Kemal şeyhin nazarında hiçbir değer taşımayan belgelerden ziyade şahsını şeyhe kabul ettirip tutuklu üç kişiyi de serbest bırakarak şeyhin nüfuzunu kırar ve Trablusgarp'ta kesin sükuneti sağlar. O, Trablusgarp'taki görevini bitirip Makedonya'ya Selanik'e dönmüştür.⁵

Bu hadise, Mustafa Kemal'in şahsi özelliğini, en karmaşık olayların içinden çıkabilme yeteneğini, elindeki kuvvet ve imkanları en iyi biçimde kullanabilme ve insan topluluğunu ustalıkla yönetebilme sanatını kanaatimizce en veciz şekilde ortaya koymaktadır. Daha sonraki olaylarda bu özelliklerini daima göreceğiz.

Bugün Libya denilen topraklar, 1911 yılında Türklerin idaresinde iken Trablusgarp vilayeti ve bağımsız Bingazi sancağı olarak tanınırdı. İtalya'nın, Trablusgarp'ı denizden abluka altına alması ve daha sonra savaş ilanı ile 5 Ekim 1911'de karaya asker çıkarmasıyla Trablusgarp harbi başlamıştır. Gönüller arasında Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal, Tanin gazetesi muhabiri Şerif Bey hüviyeti ile Mısır'a gelir. İngilizler Mısır'da sarı saçlı mavi gözlü bir zabıt aramaktadır.⁶ Mustafa Kemal Mısırlı bir zabıtın yardımıyla 15 Ekim 1911'de Trablusgarp hududundan harp sahasına girer. Daha önce toparlanmaya başlayan kuvvetlere katılarak Ethem Paşa kuvvetlerinin Kurmay Başkanı olarak mücadeleye başlar. 27 Kasım 1911'de Mustafa Kemal Binbaşı rütbesini alarak Kurmay Binbaşı olarak Bingazi-Derne-Tobruk bölgelerinde 18 Aralık 1911 ile 11

⁵ Gn. Kur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı, 1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal, Ankara 1985, s. 14-16.

⁶ Şapolyo a.g.e., s. 107., Ali Fethi Okyar, Üç Devirde Bir-Adam, İstanbul, 1980., s. 133-135.

Mart 1912 tarihleri arasında savaşır. 9 Ocak 1912'de Tobruk taarruzunu başarıyla idare eder. 11 Mart 1912-24 Ekim 1912 arasında Tobruk (Derne) Komutanlığına tayin edilir.⁷ İbrahim Tali Öngören 1939'da Ulus gazetesinde yayınladığı hatıratında "Derne karargahına akşamüstü vardığında Enver Bey (Paşa), Nuri (Conker), Müşir Fuat Paşa, oğlu Reşit Beyler ve başka zabıtlarca karşılandık." "Bana Bingazi mıntukası sıhhiye reisliği vazifesi verildi." Öngören, Mustafa Kemal ile konuşmasını anlatırken; Gazi'yi ziyarete gittiğini Mustafa Kemal'in bir gözüne kan oturduğunu, sık nefes aldığını, elini sıkarken de ateşi yüksek olduğunu belirtir. Ateşi ölçer, kendini takdim eder. Mustafa Kemal "Hoşgeldiniz, nereden geliyorsunuz? seyahat nasıl geçti? diye sorular sorar, Öngören "Ne vakitten beri rahatsızsınız? Neden geride Mısır'dan gelmiş olan Kızılay Hastanesi'nde istirahat etmiyorsunuz? gibi sorular sorar. Mustafa Kemal bunların hiçbirini duymaz bile. Daha sonra ikazlar ve oradaki arkadaşlarının ısrarı, Enver Bey'in müdahalesiyle hastaneye götürülür. Göz hekimi Münir'in ihtimamı sonucu on beş yirmi gün zarfında Mustafa Kemal Bey iyileşerek Derne Kumandanlığını yine ele alır.⁸ Trablusgarb'a ait bir hatıradaki İbrahim Tali nakletmektedir." Arkadaşlarının dediklerine göre Mustafa Kemal Trablusgarb'ta iken "-Bana bir emirlik verseler de burada bir hükümet kursam!" diye söylemiş.⁹

Trablusgarb ve Bingazi'ye Mustafa Kemal gönüllü olarak gitmiştir, gidiş şekli ve mahrumiyet içerisinde bir maceradır. 1922 yılı sonuna kadarki yaptığı askerlikte hep yokluk, yılgınlık karşısında zafere ulaşmaya çalışmış ve ulaşmıştır. İnsanları teşkilâtlandırıp idare etmek, sonra onları ateş hattına sürmek, daima kendi gücünün çok üstünde askeri techizat ve malzemeye karşı savaşmak... Mustafa Kemal'in alplik/kahramanlık mücadelesinde hayatı bu şartlarda geçmiştir. İlk imtihanını da "İtalyanlarla savaş ilk stajıdır" ifadesiyle değerlendirmek yanlış olmaz. Ekim 1912'de Balkan Devletleri hücumu geçer. Çatalca'ya kadar gelirler. Mustafa Kemal 25 Kasım 1912'de Bahr-ı Sefid Boğazı (Çanakkale) Kuva-yi Mürettebesi Harekat Şubesi Müdürlüğü'ne atanır.

Mustafa Kemal Edirne'nin geri alınmasındaki askeri harekâtı Bolayır Kordusu Kurmay Başkanı sıfatıyla tanzim ve idare eder.

Edirne'ye ilk giren kıta bu kolordunun süvari livasıdır. Bu kuvvetlerin ayrıca kumandanı olmadığı için, kumanda vazifesini de Mustafa Kemal yapmıştır. Bu ikinci savaş sahası ve tecrübeleri Mustafa Kemal'e özellikle Gelibolu Ya-

⁷ Gn. Kur. a.g.e., s. 43

⁸ Şapolyo a.g.e., s. 109

⁹ Şapolyo a.g.e., s. 110, İ. Tali Öngören, Ulus Gazetesi, 10.11.1939

rimadası'nı, Çanakkale Boğazı'nı karadan savunma şartlarını askeri bakımdan tanıma ve inceleme fırsatını vermiştir. Bu kendisine ileride faydalar getirecektir. Balkan Savaşı'ndan sonra Mustafa Kemal, Sofya merkez olmak üzere Bükreş, Belgrad ve Çetine ataşemiliterliklerinde vazife almıştır (27 Ekim 1913-2 Şubat 1915). Bu vazife esnasında da yarbaylığa terfi etmiştir. (1 Mart 1914) Bu ataşemiliterlik kendisine yabancı dil bilgisini ilerletme fırsatını verdiği gibi, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak kurulmuş olan Balkan Devletlerinin siyasi ve askeri durumlarını inceleme fırsatını da vermiştir.¹⁰

Çanakkale Savaşları Mustafa Kemal'in kahramanlığını destanlaştırmış ve şöhretini perçinlemiştir.

I. Dünya Savaşı başladığında Sofya'da bulunan Mustafa Kemal, başkomutanlıktan ısrarla görev ister, ısrarları sonucu 2 Şubat 1915'te Tekirdağ'da kurulan 19. Tümen Komutanlığı'na atanır. 24 Şubat 1915'te 19'uncu Tümen Maydos'a naklolundu. Ece limanı ile Seddülbahir ve Morto limanı arasındaki bölgenin korunmasına memur edilir.

25 Nisan 1915'te 261 rakımlı tepedeki erlerin Conkbayırı'na kaçtıklarını görür ve onların önlerine geçer :

- "Niçin kaçıyorsunuz? dedim
- Efendim düşman! dediler
- Nerede?
- İşte.

Elleriyle 261 rakımlı tepeyi gösterdiler. Düşman tepeye yaklaşmaktadır. Mustafa Kemal'in ise askerleri daha geridedir. Ama düşman önlenmezse hem kaçanları hem de gelecek olan kendi askerlerini mahvedecektir. Derhal bir mantıklı muhakeme veya sevki tabii ile kaçanlara,

- "- Düşmandan kaçılmaz, dedim.
- Cephanemiz kalmadı, dediler.

- Cephanemiz yoksa süngünüz var dedim, ve bağıarak askerlere süngü taktırdım. Yere yatırdım. Aynı zamanda geride bulunan askerlerime marş, marşla bulunduğum yere gelmeleri için emir zabıtını geriye saldım. Efrat süngü takıp yere yatınca düşman askeri de yere yattı, kazandığınız an bu andır. Emir subayının ha-

10 Afet İnan, Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları, II. Baskı, Ankara, 1991, s. 8.

beri ile kolun başındaki ilk bölük yetişir, ateş açılır."¹¹

Şartların getirdiği imkansızlıklar karşısında ümidi tükenmeyen ve ümit dağıtabilen kahraman insanın önderliği, liderliği herkesin kabulleneceği bir sonuçtur.

Arıburnu cephesinde etrafına topladığı alay subaylarına, "Size ben taarruz emretmiyorum; ölmeyi emrediyorum... Biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde yerimize başka kuvvetler ve başka kumandanlar kaim olabilir..." Savaş devam eder. 30 Nisan'da kumandanlar toplantısı yapılır. Mustafa Kemal taarruz ettiğimiz askerlerde Balkan utancının ikinci bir safhasını görmektense, ölmeyi tercih etmeyenlerin bulunacağını katiyen kabul etmiyorum. Şayet böyleleri olduğunu hissederseniz derhal onları kendi ellerimizle kurşuna dizelim."¹² Ertesi gün 1 Mayıs 1915'te taarruz sabaha karşı saat 4'te başlar. Düşman denizden çıkarma yapmakta, donanma karaya toplarıyla devamlı ateş etmektedir. Gece olurken taarruz durmuş, düşman ilerleyememiştir.

1 Haziran 1915'te Albaylığa terfi ettirilir. 6-7 Ağustos'ta Birinci Anafartalar savaşı kazanılır.

8 Ağustos'ta iki taraf kucak kucağa bazen boğaz boğaza gelecek yakınlıktadır. Conkbayırı'nda iki taraf arasındaki mesafe 30 metre kadardır. Bu yüzden donanma da denizden top ateşini kesmiştir. Ordu Kumandanı Liman Von Sanders Paşa'dır. Cepheelerde kumanda düzensizliği vardır. Mustafa Kemal durumu komutana bildirir, tehlikeyi anlatır. "Ya cephe çözülsün".

Ordu kumandanı Liman Paşa telefonla sordurur.

"- Hiç çare kalmadı mı?

- Bütün mevcut kuvvetlerin benim kumandama verilmesinden başka çare yoktur!

- Çok gelmez mi?

- Az gelir."

Az gelir demekle sorumluluk istenmiştir. Sorumluluk almak alplerin, kahramanların ayırıcı vasfıdır.

"Mesuliyeti kemal-i iftiharla kabul ettim." Bunun manası en büyük me-

11 Ruşen Eşref Ünaydın, Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat, II. Baskı., Ankara, 1981 s. 18., M. Sumullah Arısoy, Mustafa Kemal Atatürk'ün Söyleyip Yazdıkları, II. Baskı, Ankara, 1989, s. 20,21, 169,170.

12 Ş. S. Aydemir, a.g.e., s. 246., M.S. Arısoy, a.g.e., s. 61.

suliyet olan cismani tamamiyetini muhafaza, bunun da ötesinde can, yaşama arzusu vardır. Halbuki onu ortaya koyup feda ederek mesuliyeti yüklenmek. İşte alplikte şuurlu ortaya atılış budur.

8-9 Ağustos akşamı Mustafa Kemal Liman Paşa'nın emrine Anafartalar Komutanlığı'na getirilir, 9 Ağustos'ta yine taarruz edilir. Düşman her tarafta yenilmektedir. Cephede harp nizamı karışıktır, bazı yerlerde taraflar 20-30 metre mesafe ile karşılıklı siperlerdedir, etraf ceset, kan, barut kokmaktadır.

10 Ağustos 1915 için Mustafa Kemal karar vermiştir. Düşmanı ani ve şiddetli bir baskınla yenmek.¹³

Mustafa Kemal 10 Ağustos 1915'teki hücum ânını şöyle anlatır:

"Askerler! karşımızdaki düşmanı mağlup edeceğimize hiç şüphe yoktur. Fakat siz acele etmeyin. İlk önce ben ileri gideyim ben kurbacımla işaret ettiğim zaman siz hep birlikte atılırsınız!

Komutan ve subaylara da işaretime askerlerin dikkatini çekmelerini emrettim. Ondan sonra hücum hattının önünde bir yere kadar gittik ve orada kurbacımı havaya kaldırarak hücum işaretini verdim.

Bütün askerler, subaylar, artık herşeyi unutmuşlar, bakışlarını, kalplerini verilecek işarete toplamış bulunuyorlardı. Süngüleri ve bir ayakları yere uzatılmış olan askerlerimiz ve onların tabancaları, kılıçları elinde subaylarımız kurbacımın aşağı inmesiyle demirden bir kitle halinde arslanca bir saldırıya atıldılar. Bir saniye sonra düşman siperleri içinde gökten gelen bir kükreyişten başka bir şey işitilmiyordu: Allah Allah Allah!...

Düşman silah kullanmaya vakit bulamadı. Boğaz boğaza kahramanca mücadele neticesinde ilk hatta bulunan düşman tamamen imha edildi."

Mustafa Kemal, bu muharebelerde hücum kalkarken, askerlerden okuma bilenlerin, Kuran-ı Kerim'i göğüslerine basarak, bilmeyenlerin kelime-i şahadet getirerek ve hemen hepsinin de, iki üç dakika sonra öleceklerini bilerek nasıl titremeden, irkilmeden ileriye atıldıklarını anlatır.

10 Ağustos Conkbayırı savaşı esnasında Mustafa Kemal'in bulunduğu yer ateş hattıdır. Bir şarapnel parçası Mustafa Kemal'in göğsünün sağ tarafına, saatin bulunduğu cebe isabet eder. Yanında bulunan subay Nuri (Conker) "Efendim vu-

¹³ Şükrü Tezer, Atatürk'ün Hatıra Defteri, II. Baskı, Ankara, 1989, s. 113., Aydemir, a.g.e., s. 249., Arısoy, a.g.e., 157, 158.

ruldunuz der. Mustafa Kemal eliyle subayın ağzını kapatır, böyle bir şey duyulursa askerlerimizin maneviyatı üzerinde kötü tesir yapacağını söyler.

Savaş sonrası Liman Von Sanders Paşa bu saati alır. Mustafa Kemal'e de kendi aile armasını taşıyan saati verir."¹⁴

10 Ağustos muharebesi Çanakkale Boğazı için dönüm noktası olmuştur. Zira düşman 10 Ağustos'ta terk ettikleri tepelere bir daha erişmemişlerdir. 13 Ağustos'ta Anafartalar cephesinde İkinci Anafartalar zaferi ile düşman püs-kürtülür.

15-17 Ağustos'ta Kanlıtepe, Aslantepeler, Kireçtepe'de üçüncü Anafartalar mücadelesi verilir.

21-22 Ağustos'ta Anafartalar'a denizden 6 tümen sürülür. Bütün gemilerden açılan top ateşi ile Türk toprakları cehenneme çevirilir. Ama artık işgal için gelenlerin yapacakları pek bir şey yoktur.

1 Eylül 1915'te Mustafa Kemal'e Anafartalar Komutanlığı'ndaki üstün başarılarından dolayı "Muharebe Gümüş Liyakat Madalyası" verilir.

Çanakkale muharebelerindeki cesaret, irade ve güven duygusu aşilayarak savaşa davet etmesine dair bir örneği Mustafa Kemal şöyle nakletmektedir:

"Kumandanların hal ve şanı ve kuvvet-i kalp ve itimad-ı nefse derece-i mâlikileri pek büyük ehemmiyeti haizdir.

Arıburnu'nda Mahmut Efendi namında Şamlı veya Halepli bir tabur kumandanı vardır. Bu benim kumanda etmiş olduğum 19'uncu fırkanın bir alayında bulunduğu için zaif-ü kalp olduğuna hissetmişim. Bu zat, bir gün, ilk Arıburnu'nun kanlı muharebatı hengamda doğrudan doğruya bana gösterdiği bir raporunda taburu yerinde tutmak mümkün değildir. Bunun yerine şayan-ı itimat diğer bir tabur göndermezseniz felaket muhakkaktır. Derhal mümaileyhi karargahıma celbettim. 'Mahmut efendi! dedim. Senin taburunu tanırım gayet kıymetli ve kahraman bir taburdur. Korkan sensin ve bütün maiyetinin senin gibi korkuyor, tevehhüm ederek kaçacaklarını kabul ediyorsun. Binaenaleyh düşmanın taarruzunda iddia ettiğin felaket olursa taburunun çaresizliğinden değil senin cebanetinden vuku bulabileceğini şimdiden kabul ediyorum.... Taburunuz bulunduğu mevkiden kıpırdamayacaktır!...' "

¹⁴ Üneydin, a.g.e., s. 56,57., Şapolyo., a.g.e., s. 151, Aydemir, a.g.e., 254, Arısoy, a.g.e., 220-221.

O günün gecesi düşman filhakika faik kuvvetlerle 3 defa bu tabura taarruz etti. Siperlere kadar geldi. Kısmen siperlere girdi. Her defasında ateşle ve süngü ile Mahmut Efendi düşmanı attı. Ve sonra bana muvaffakiyetini büyük memnuniyetle mali bir raporuyla yazmıştı. Raporunda Mahmut Efendi'nin adeta mağrur cesaretli bir kumandan olduğu hissediliyor. Bu zat sonra iyi kumandanlık etti. Alay kumandanı oldu..."¹⁵

Çanakkale muharebelerinin sonunda başkumandan vekili olarak Enver Paşa Çanakkale harp sahasını, cepheleri ve kumandanları teftiş eder. Fakat Albay Mustafa Kemal'e uğramaz. Mustafa Kemal bu tavra kırılmış olacak ki, sıhhi sebepler bahane ederek, istifasını 5. Ordu Komutanı Mareşal Liman Von Sanders'e verir. Fakat Liman Paşa bunu işleme koymaz. Ayrıca Enver Paşa'ya uzun bir mektup yazarak Mustafa Kemal'in ziyaret edilmeyişinden üzüntü olduğunu belirtir. Enver Paşa Mustafa Kemal'e Çanakkale ziyaretinde vakit kalmadığından, görüşemediğini belirterek sağlık ve başarı dileklerini bildirdiği mektubunu gönderir.¹⁶

Mustafa Kemal hastalığı sebebiyle Anafartalar Grup Komutanlığı'nı Fevzi Paşa (Çakmak)'ya bırakarak komutanlıktan 27 Kasım 1915'te ayrılır. İngilizler 19-20 Aralık 1915'te Çanakkale'den çekilmeye başlarlar.

17 Ocak 1916'da Mustafa Kemal'e Anafartalar Grubu Komutanlığı'ndaki üstün başarılarından dolayı "Muharebe Altın Liyakat Madalyası" verilir.¹⁷

27 Ocak 1916'da karargahı Edirne'de bulunan 16. Kolordu Komutanlığına atanır. 16. Kolordu Karargahı Diyarbakır'a nakledilince, Mustafa Kemal 11 Mart 1916'da Edirne'den ayrılarak 26 Mart 1916'da Diyarbakır'a gelir.

Mustafa Kemal Çanakkale muharebelerindeki başarısı münasebetiyle 1 Nisan 1916'da Mirliya/Tuğgeneralliğe terfi ettirilir. Bu gecikmiş terfi durumunu Diyarbakır'a giderken yolda öğrendiğini yaveri Şükrü Tezer'in hatıratından öğrenmekteyiz.

1916 yılı Haziran ayında Mustafa Kemal ve 16. Kolordu Karargahı Diyarbakır'dan Silvan'a nakledilir.

Bu cephedeki Rus taarruzu sonunda geri çekilişi Şükrü Tezer, hatıratında şöyle nakletmektedir:

¹⁵ Afet İnan, a.g.e., s. 43.

¹⁶ Aydemir, a.g.e., s. 262-263.

¹⁷ Madalyaların verilmiş tarihleri için bkz. M. S. Arısoy, a.g.e., s. 111, Utkan Kocatürk, Atatürk, Ankara, 1987, s. 221-222.

"Gerek itiyatta bulunan gerekse cepheden ricat eden kuvvetler fırka kumandanı ve karargahı da beraber olduğu halde geceleyin Kulp deresine çekilmeye başlamışlardır. Ertesi gün kuşluk vaktine doğru arkası alınmış olan geri hareket devam etmiştir."

"Birliklerin geride kalan en son perakende efradı da önlerinden geçerek görünürde hiçbir kimse kalmamış olmasına rağmen araziye hakim bir noktada saatlerce dimdik ayakta duran Paşa, hâlâ yerinden ayrılmıyordu.

Bu durum esnasında Merhum Cevat Abbas'la ikimiz kabımıza sığamıyor ve neredeyse düşman takip kuvvetlerine esir düşeceğimizden pek haklı olarak endişe ediyorduk. Buna sebep de; bulunduğumuz yere nazaran sağ cenahımıza isabet eden ve Kulp deresi batusına düşen Genç dağları yamacında bir düşman müfrezesinin fırkanın çekilme hareketine paralel olarak yürüyüş halinde bulunduğu pek iyi görülmüş olmasıydı. Yaver Cevat'ın o sıra sabrını tüketmiş olacak ki:

- Atları emreder misiniz Paşam? demesi üzerine, esasen, ne de olsa o andaki askeri duruma pek fazla canı sıkıldığı için ziyadesiyle hassas ve üzgün bulunan kumandan, oldukça sert bir ifade ile:

- Acele etmeye lüzum yok, hareket zamanını ben bilirim! ihtarında bulunmuşlardı. Dakikalar ilerledikçe sonra arkadaşım merhum Cevat, bütün cesaretini toplayarak tekrar: -Paşam kimse kalmadı, atları emredermisiniz? diyecek oldu ama, bunu dediğine diyeceğine bin pişman olmuştu. Çünkü Paşa, merhumu iyice haşlamıştı ve eliyle ilerisini göstererek: -Karşıdan gelmekte olduğunu gördüğüm asker önümden geçip emniyete girmedikçe, buradan ayrılmayı hiç bir zaman düşünmem!... Buyurmuşlardı.

Birliklerin çekildiği yere doğru biz de bakıyor fakat nisbeten arızalı olduğu için herhalde biraz da heyecanımızdan olacak -hiç bir şey göremiyorduk. Ancak, Paşa'nın eliyle işaret ettikleri tarafa baktığımız zaman, hakikaten bir askerin oldukça yavaş yürüyüşle ilerlemekte olduğunu farkedebilmiştik. Birliğinden ayrılıp geri kalan ve bu derece mecalsiz yürüyen asker, acaba yaralı mıydı? Bunu kestiremiyorduk.

Neden sonra bulunduğumuz yerin 40-50 adım kadar ilerisindeki yoldan geçtiği sırada, kumandanın emirleriyle yanına yaklaşıp gözden geçirilen askerin, hal-siz ve hasta olduğunu görmüş, aynı zamanda silahı, cephaneyi ve sırtındaki çantasıyla güçlükle yürüyebilmesi yüzünden geriye kaldığı anlaşılarak durumu Paşa'ya arz etmiştik... Kolordu kumandanının ordunun bir ferdine bir askere karşı gösterdikleri bu derece yakın ve o nisbette yüksek alakaya dolayısıyla, bilhassa çok

önemli bir mana taşıdığı meyanadır.

Paşa, bu suretle kıtaatın en son neferini de emniyete almış olduktan sonra bile yerinden ayrılmayıp, gözlerini hâlâ düşmanın tarafından dolaştırarak şurada burada kalmış olması muhtemel Mehmetçik arıyorlardı. Derin bir sessizlik ve sükunet içinde geçirdiğimiz o heyecanlı dakikalarda, Kumandan, -artık gerilerde kimsenin kalmadığına kanaat getirmiş olacak ki-yerinden bir iki adım ayrılarak bize hitaben mülayim ve fakat kesin bir ifade tarzıyla :

-Çocuklar, şu topraklardan ayrılmaya gönlüm bir türlü razı olmuyor, saatlerce ve üzüntü ile bunu düşünüyorum, zihnim daima bununla meşgul. Bugün, çaresiz buradan ayrılacağım, fakat bir şartla ki o da çok kısa bir gelecekte yine hem de yalnız buralara kadar değil, daha ilerilere gitmek için tekrar geleceğim!"¹⁸

Gerçekten de kısa bir süre sonra , 3 Ağustos 1916'da Mustafa Kemal Paşa ordusunu Bitlis ve Muş yönünde taarruza geçirir. 8 Ağustos 1916 sabahı Muş'u akşam Bitlis'i Rus ordularının işgalinden kurtarır. Daha önce üzüntüyle çekildiği noktalardan çok daha ileriye giderek son çekilmenin üzüntüsünü kat kat telafi eder.

Bu hususu kendi ifadeleri ile şöyle açıklar "hayat-ı askeriyemde en çok zevk duyduran, Muş cephesinde sekizinci fırka ile yaptığım ricat manevrasındaki muvaffakiyet olmuştur. Bu hareketin kıymetini evvela hiç kimse takdir edememiştir. İstanbul'dan ve benden evvel ordu kumandanı olan İzzet Paşa Hazretlerinden vürud eden, telgraflarda bir inhizam ve felaket mi olduğundan ve hal-i meşumdan sonra düşmanın nerelere kadar gelebileceğinden daha ne kadar kuvvet istediğimden bahsediliyordu. Bu telaşta müşarunileyhin hakkı da yok değildi. Çünkü ben tatbik ettiğim manevranın benim için bulunarak, görüp takdir ettiğim esbab-ı mucibesini izaha vakit bulamıyordum. Ve daha doğrusu hareketimin esbab-ı muhaffefe ve ilmiye ve fenniyye müstenit olduğu kanaat-i kâmile beni "şunun için veya bunun için fırkayı çekiyorum..." demeye tenezzül ettirmiyordu. Sadece vaziyet şu kararı icap ettirdi diyor ve aynı zamanda taktik ediyordum. Düşmanın beş misli faik kuvveti karşısında arkadaşım Mehmet Nuri Bey'in fırkası katıyyen mağlup olmadan ve bilakis pek şanlı muharebat yaparak, adeta bir manevra meydanında talim ettiriyor gibi, üç gün birinci ilk bulunduğu mevzide muharebe ettirdikten sonra, Tarkos hattına ve oradan da bir gece manevrasıyla daha geriye ikinci bir hatta çektim.

Düşman bizi mağlup ettiğine kani oldu, daha ziyade takip etmedi. Kar-

¹⁸ Tezer, a.g.e., s. 43-45.

şında dağılık üç grup halinde tertibat aldı. On gün sonra Bitlis cephesinde de beraber olmak üzere burada icra ettiğim taarruzla düşmanı mağlup ve perişan ederek Muş'u zaptettim. Aynı günde Bitlis'i zaptetmiştim.

Benim için böyle bir misal göstermek lâzımdı. Çünkü aksi takdirde yaptığım ric'atın iddia ettiğim derece-i ehemmiyeti anlaşılamayacaktı.¹⁹

Mustafa Kemal Paşa, 13 Aralık 1916'da karargahı Diyarbakır'da bulunan 2. Ordu Komutanlığına vekaleten atanır. 3 Ocak 1917'de vekillikten ayrılıp, 16. Kolordu Komutanlığı merkezi olan Silvan'a döner. 14 Şubat 1917'de Hicaz Kuvve-i Seferisi Komutanlığına atanır. Şam'a giderek Sina cephesini teftiş eder. 5 Mart 1917'de Diyarbakır'daki 2. Orduya vekaleten tekrar atanır. 16 Mart 1917'de asaleten atanır. Bu yeni komutanlığında da daha önce kurtardığı Muş'u 14 Mayıs 1917'de ikinci defa düşman işgalinden kurtarır (Mustafa Kemal Paşa'nın 8 Ağustos 1916'da kurtardığı Muş, 25 Ağustos 1916'da tekrar Rusların işgaline uğramıştı).

Alplerin, kahramanların maddi hayatla ilgisi yoktur. Para, altın, mülk edinme gibi menfaatlerde onları baştan çıkarmak imkansızdı. Bu hususta 1. Dünya Harbi içinde Mustafa Kemal'e ait bir hatıra nakletmek yeterli ölçüde açıklayıcıdır. "Ben, Halep'te mevki ve görevime son veren bu girişimde bulunduğum ve en son teklif olunan ikinci ordu komutanlığını da reddettiğim sırada, Halep'ten İstanbul'a gitmek için, tren ücreti ödeyecek kadar param olmadığını biliyordum."

Gerçi yıldırım ordusu komutanlığı ile İstanbul'da Halep'e hareket edeceğim günün gecesi idi. Falkenhein karargahından bir Türk kurmay subayının eşliğinde bir Alman subayı, Akaretler'deki 76 numaralı evime geldi. Ufak ve zarif sandıklar içinde Falkenhein tarafından bana bazı şeyler getirdiğini söyledi. O şeylerin kendilerini kabul ettiğim odaya taşınmasını emrettim. Salon kapısının yanına ufakık sandıklar istif edildi. "Bunlar nedir." dedim. Alman subayı dedi ki: "İstanbul'dan ayrılıyorsunuz, size Mareşal Falkenhein tarafından bir miktar altın gönderilmiştir."

Kimseye, bir ihtiyacımdan söz etmemiştim; ama sandım ki bu parayı ordunun ihtiyacına harcamak için göndermiştir. Tercümanlık eden Türk subayına dedim ki: "Bu sandıklar bana yanlış geldi. Ordunun levazım başkanına göndermek gereklidir, benim için bu ağırlıktır." Sözlerimi Alman subayına aktardı, subay hemen: "Efendim, o da başka" dedi.

¹⁹ Afet İnan, a.g.e., s. 42.

Bizim subaya, "paranın miktarını bu subaydan iyice öğren huzurunda alındığına dair bir senet yaz, imza edeyim." dedim. Subay emrimi yaptı; fakat Alman subayı senedi almak istemedi. Tekrar, "bu subay bilmiyor, dedim. Senedi alsın ve Mareşala versin. Siz de bu parayı gelip alması için levazım başkanına haber gönderin." Tabii, işi böyle yürüttüler.

Bu sandıklar ve içindeki altınlar ordunun levazım başkanlığında, benim bunlara karşı verdiğim senette Falkenhein'in gizli kasasında birkaç ay birbirlerini bekleyerek kaldılar. Kendimi 7. Ordu komutanlığından affetikten sonra komutanlığa vekil olarak bıraktığım Ali Rıza Paşa'ya bu sandıkları teslim ettim ve kendisinden aldığım senedi o sıralar yaverlerim bulunan Cevat Abbas (Cumhuriyet devrinde Bolu Milletvekili), Salih (Bozok) beylere vererek kendilerine şu emri verdim: "Hemen, Falkenhein'in karargahına gideceksiniz, bizzat kendisini görüp bu senedi vereceksiniz ve benim kendisinde bulunan senedimi alacaksınız".

Yaverlerim Falkenhein'in kendisini görmekte biraz güçlük çekmişler ama emrimi yapmışlar. "Müşir Falkenhein, size böyle bir para verdiğimi hatırlamıyor ve bu para için sizin imzanızı taşıyan bir belgenin kendisinde olduğunu bilmiyor. Bu yüzden Ali Rıza Paşa imzalı senedi de kabul etmiyor. Yaverlerime dedim ki: "Şimdi size çok ciddi emrediyorum. İkiniz de tekrar Falkenhein'in odasına gideceksiniz, ve diyeceksiniz ki, "verdiğimiz altınlar olduğu gibi saklanmaktadır. Buna karşılık size senet verilmiştir, senet olmadığını savunmak, altınların varlığını ortadan kaldırmaz. Belgeyi kaybetmiş olabilirsiniz, o, halde, verdiğiniz altınları size geri vereceğiz. Aldığınıza dair bir vesika veriniz" ve diyeceksiniz ki: "Bizi buraya gönderen komutanın, altın karşılığı memleket menfaatleri üzerinde müsamaha gösterecek insanlardan olmadığını çoktan öğrenmeliydiniz. Hâlâ bunda tereddütünüz varsa, komutanımız bunu size ve kamuoyuna daha başka türlü ispat edebilir. Paralarınız duruyor, fakat bu paralardan çok daha değerli olan Mustafa Kemal imzası sizde kalmaz. Olumlu sonuç olmadıkça karşıma gelmeyeceksiniz!

Emir verdiğim insanlar, grup komutanı Falkenhein tanıyan adamlar değildi, fakat beni çok iyi tanırlardı. Onun için bir saat sonra Falkenhein'in elinden benim imzama taşıyan kağıt parçasını alıp getirmişlerdi.

Kolayca tahmin etmek mümkündür ki, Mareşal Falkenhein beni, belki benden başka birçoklarını, böyle sandıklarla altın vererek baştan çıkararak yolunda idi."²⁰

²⁰ Falih Rıfık Atay - Mahmut Soydan, (Hz. İsmet Bozdağ), Atatürk'ün Anıları, 1917-1919, İstanbul 1995, s. 26-28.

Mondros Mütarekesi'nden sonra Mustafa Kemal Paşa, kongreler ile Ankara'da meclisin açılışına kadar geçen sürede de, toplumdaki yılgınlık, yokluk, çaresizlik ve ümitsizliğe karşı verilmiş bir mücadele alplık/kahramanlık örnekleri vermiştir.

Milli Mücadele Mustafa Kemal Ankara'ya gelmiş, Ziraat mektebine yerleşmiştir. Denizli taraflarından Refet Bey'in gönderdiği yarı atlı, yarı yaya, yarı silahlı, dağınık, yorgun 120 kişiyi Üsteğmen Şerif Bey (Şerif Güral), Ankara'ya ulaştırır, Ziraat mektebine Paşa'nın yanına gider. Paşa ile İsmet Bey (İnönü) dar, çıplak bir tahta kanepenin üstüne yan yana oturmuşlardır. Selâmlayıp tam haberi vermek ister fakat "Mustafa Kemal birden kolumdan yakaladı. Beni çekti ve ikisinin arasına oturttu, sıkışık şaşkırdım. Fakat o bağırdı :

- Bırak şimdi bunları! şurada üç kişiyiz ne yapacağız, bunu düşünelim? Elime bir de sigara tutuşturdu, ben şaşkırdım. Bu telaşın sebebini anlamıyordum. Ankara'daydık. Milli Mücadele'nin merkezindeydik. Düşman karşısında değildik ki". Bir kaç cümle konuşmadan sonra Şerif Bey'e binanın etrafının tahkimatı ve nöbetçiler konması söylenir. Akşam üstü İsmet Bey gelerek siperlerin durumunu inceler ve çok dikkatli olunmasını söyler. Şerif Bey şaşkırdır." Akşam kararıp da gece basınca, bu telaşların sebepleri anlaşıldı, bulunduğumuz tepeyi saran bahçelerin içinden silah sesleri gelmeye başladı. Bunları atanlar kimlerdi? Niçin ateş ediyorlardı? Bunları anlamak, inip tartışmak da mümkün değildi. O gece sabaha kadar, Mustafa Kemal Paşa'nın birkaç defa kucagında filintasıyla gündüz kıyafetiyle kendini dışarı ve kazdığımız siperlere attığını gördüm."

Ama birkaç gün sonra iş daha da sıkışır. "Karargâhdaki bu tehlikeli duruma bakmayarak bana, kuvvetimin yarısını alıp hemen batıda görünen Ayaş tepelerine, isyancılara karşı harekete geçmem emredildi".

Böyle geceler, böyle şartlar ve böyle sonu belirsizlik, belki yaşamaya değer. Ama tarih içinde kaç kurtarıcı, kaç önder böyle anlar yaşamıştır.²¹

Ankara'da, mücadelenin meclis açıldıktan sonra gittikçe zorlaştığını gören çaresizliğe, yılgınlığa düşen bazı kimselere birinci büyük millet meclisinin bir gizli celsesinde şunları söylemiştir : "Bazı arkadaşların yoksulluk içinde bu büyük davanın başaramayacağını zannederek, memleketlerine dönmek arzusunda olduklarını duydum. Arkadaşlar! Ben sizleri bu Milli Davaya silah zo-

²¹ Ş. S. Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal Atatürk 1919-1922, C. II, 8. Baskı, İstanbul, 1981 s. 232-233.

ruyla davet etmedim, görüyorsunuz ki sizi burada tutmak için de silahım yoktur. Dilediğiniz gibi memleketlerinize dönebilirsiniz. Fakat şunu biliniz ki, bütün arkadaşlarım ben, bu Meclis-i Ali'de tek başına kalsam da mücadeleye ahdettim. Düşman adım adım her tarafı işgal ederek Ankara'ya kadar gelecek olursa, ben bir elime silahımı, bir elime de Türk bayrağını alıp Elmadağı'na çıkacağım. Burada tek başına son kurşunuma kadar, düşmanla çarpışacağım. Sonra da bu mukaddes bayrağı göğsüme sarıp şehit olacağım. Bu bayrak kanımı sindire sindire emerken, ben de milletin uğruna hayata veda edeceğim. Huzurunuzda buna and içiyorum".²²

Sakarya Savaşı öncesi panik içindeki B. M. Meclisi'nin tavrı göstermektedir ki, hedefi olan, kararlılık ve fedakârlığını şuurlu bir cesaretle birleştiren kahramanın öne veya başa geçmesi, hem kendi için hem de muhalifleri için kaçınılmayacak bir sonuç olur.

Ordunun Sakarya'nın doğusuna çekilmesinin yarattığı maneviyat bozukluğu Büyük Millet Meclisi'ne de yansımıştır. 4 Ağustos 1921 günü T.B.M.M. Gizli oturumunda milletvekilleri arasında heyecanlı tartışmalar olmuştur. Zira yorgun, dağınık ve eğitimsiz orduyu yeniden canlandırmak zor ve mühimdir. Bu karışık durumda M. Celal Bayar'ın naklettiğine göre Meclis'teki bazı milletvekilleri samimiyetle şöyle haykırmuşlardır : "Sen mühim bir kumandansın; Büyük bir askersin ve bunu da Çanakkale muharebesinde ispat ettin, şimdi, kendini hangi güne saklıyorsun? "Milli iradenin bu sesi, kahraman Mustafa Kemal Paşa'yı fiilen ordunun başına davet ediyordu. Meclis içinde ve dışındaki muhalifler de zâten kurtuluş ümidinin kalmadığını kabul ettikleri için başkumandanlığı Mustafa Kemal Paşa'ya vererek doğacak sorumluluğun tamamını Mustafa Kemal Paşa'nın üzerine yüklemeyi düşünüyorlardı. 4 ve 5 Ağustos 1921'de Meclis'teki bu tartışmalarda, Mustafa Kemal Paşa hadiselerin dışında kalmıştır. Fakat Meclis'e verdiği önergede şöyle demektedir :

"Meclis'in sayın üyelerinin genel surette beliren arzu ve istekleri üzerine başkumandanlığı kabul ediyorum. Bu vazifeyi kendi üzerime almaktan doğacak faydaları en kısa zamanda elde edebilmek ve ordunun maddi manevi kuvveini en kısa zamanda artırmak ve yönetimi bir kat daha kuvvetlendirmek için T.B.M.M. nin haiz olduğu yetkileri fiilen kullanmak şartıyla üzerime alıyorum. Hayatım boyunca milli hakimiyetin en sadık bir hizmetkâr olduğumu milletın nazarında bir defa daha doğrulamak için bu yetkinin üç ay gibi kısa bir müddetle sınırlandırılmasını ayrıca istiyorum." Mustafa Kemal Paşa'nın bu önergesindeki

²² Şapolyo, Türk Kültürü s. 49, s. 29.

meclisin yetkilerini kullanma isteği bazı itirazlara sebep olmuştur. Fakat Sakarya Savaşı bir ölüm-kalım savaşıdır.

Sakarya'nın doğusunda toplanmaya çalışan ve hazırlıklar yapan Türk Ordusunun Yunan taarruzu karşısındaki durumu Türk milletinin mukadderatını tayin edecektir. Dolayısıyla cephede vakit geçirmeksizin en seri şartlara göre en doğru kararları verebilmek meclisin yetkisini kullanmakla mümkündür. Bu vahim durumda 5 Ağustos 1921'de üç ay müddetle meclisin yetkilerini askerliğe ait hususlarda kullanmak şartıyla Mustafa Kemal Paşa'ya Başkumandanlık görevi oy birliği ile verilmiştir.²³

Kemal Paşa'nın milletini tanıması, ona lâyık bir siyasî ve askerî önder olmasını gösteren bir "irade"si de Tekalif-i Millîye Emirlerini 7-8 Ağustos 1921'de yayınlanmıştır.

Bütün memleket olağanüstü bir seferberliğe davet edilmişti. Ordu millet elele bir harp başlatmıştı. Bu acil tedbirleri alan Başkumandan 12 Ağustos 1921'de Ankara'dan hareket ederek Polatlı'daki cephe karargahına gitmiştir.

23 Ağustos 1921 günü Yunan Ordusu Sakarya'daki Türk mevzilerine ileri harekâta başlamıştır. Yunanlılar taarruzlarını aralıksız olarak gece gündüz sürdürmüşlerdir. Yunanlıların silah ve malzeme üstünlüğü Türk ordusuna sıkıntılı anlar yaşatmıştır. Durumun ağır ve ciddi bir noktaya vardığını gören Başkomutan Mustafa Kemal Paşa bazı tedbirler almayı düşünerek Millî Şavunma Bakanı Refet Paşa'ya 26/27 Ağustos'ta gönderdiği kişiye özel telgraflarla Ankara'nın iki gün içinde boşaltılarak meclis ve hükümetin iki kademedeki Kayseri'ye taşınmasını istemiştir. Konu ile ilgili dördüncü telgrafi 27 Ağustos 1921 günü göndererek ordunun Sakarya'nın doğusunda savunmayı sürdüreceğini bildirmiş olması da Sakarya Savaşı'nın ne kadar çetin geçtiğinin delillerindendir.

Başkomutanın Ankara ve dolayısıyla bütün ülkeyi hedef alan bu ağır bunalımdan kurtuluş için orduya verdiği tarihi emir çok mühimdir. "Hattı müdafaa yoktur. Sathı müdafaa vardır. O sath bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaş kanıyla sulunmadıkça bırakılmaz. Küçük, büyük her birlik, ilk durabildiği noktada, tekrar düşmana karşı cephe kurarak muharebeye devam eder. Yanlarındaki birliklerin çekilmek zorunda kaldığını gören birlikler, onlara bağlı olmaz. Bulduğu mevzide sonuna kadar direnmek, karşı koymak zorundadır." Bu kesin emir ve direktif Türk Ordusunun birliklerince aynen uygulanmıştır.

²³ Nutuk, C. I. s. 406.

31 Ağustos - 5 Eylül arasında kesin ve kararlı Türk direnişine karşı taarruzunu sürdüren Yunanlılar kontrolü kaybetmişlerdir. Bundan sonra üç dört gün duraklayarak birliklerini yeniden düzenlemeye çalışan düşmana karşı Türk Ordusu 10 Eylül 1921'de bütün cephede taarruza başlamıştır. 12-13 Eylül'de süngü hücumlarımızla düşmanın çekilmesi bozgun şekline sokulmuştur. Cephe komutanlığının sunduğu özel bir raporunda: "23 Ağustos'tan beri devam eden Sakarya Meydan Muharebesi'nin T.B.M.M. ordusunun zaferiyle sonuçlanarak 13 Eylül 1921 öğleden evvel bütün düşman ordusunun nehrin batısına atıldığını müjdelemiştir."²⁴

Sakarya Savaşı aralıksız 22 gün 22 gece sürmüştür. Zaman zaman göğüs göğüse ve boğaz boğaza olan bu kanlı muharebelerde 13 Eylül 1921'de düşmanın bozguna uğramasıyla Türk Ordusu tarafından bir çok top, silâh, binlerce cephane, otomobiller, hayvanlar ele geçirilmiş bir çok da tutsak alınmıştır.

Sakarya muharebelerinin zaferle bitmesi sonucu 19 Eylül 1921 günü T.B.M.M. tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya kanunla Mareşal rütbesi ve Gazi unvanı verilmiştir.

"Kahraman", "alp", "gazi", Mustafa Kemal'in bu sıfatlara niçin lâyık olduğunu, kavramın içine sığan hatta taşan yönüne, son iki örneği vererek, hükmetti insaf iz'an sahiplerine bırakacağız.

"Ben askeri dehâ filan bilmiyorum. Herhangi bir zorluk önünde kaldığım zaman hemen yaptığım iş şudur: Vaziyeti iyice tespit etmek, sonra bir vaziyet karşısında alınacak tedbirlerin ne olduğuna karar verip, bu kararı bir kere verdikten sonra artık açaba yapayım mı? diye tereddüt etmemek ve tereddütsüz kararı tatbik etmektir. Muvaffak olunacağına inanarak tatbik etmektir." Atatürk'ün kararlarını tatbik etmedeki azmi Sakarya Savaşı içinde çok açık görülür. Kaburga kemiğinin kırılmasından; sıhhiye heyeti tedavi ve istirahat tasviye ettikleri halde kabul etmemiş" Bu meydan muharebesini kaybettikten sonra ölürsem ehemmiyeti yoktur" demiştir. Sakarya Savaşı bu azimle idare edilmiştir.²⁵

1922 yılında Mustafa Kemal Paşa dış cepheden ziyade iç cepheye önem vermiştir. Bunda da üç esasa dayanmak istiyordu. Millî birlik, millî irade, ordunun hazırlanması. Ancak millî idareyi temsil eden Meclis'te pek bütünlük yoktu. 1922 Mart ayında cephede uzun süren bir gezi yaptı. Bu denetleme ümit vericiydi.

²⁴ Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, C. IV, Ankara 1991, s. 428.

²⁵ Asım Us, Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım, İstanbul 1964, s. 109., Fahri Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, II. Baskı Ankara, 1983, s. 343.

Ama henüz silah ve malzeme bakımından süreye ihtiyaç vardır.

Sakarya'da uğradığı yenilgiye rağmen halâ tarihi helenizm tutkusu başka bir deyişle Türk toprakları üzerindeki büyük emellerinden vazgeçmemiş olan Yunanlıları yok etmek gerekiyordu.

1919 senesinden itibaren üç sene süren bu mücadele bazı Türk aydınlarınca da anlaşılammıştır. Bu üç seneyi "uzun, çok sürdü, daha bitmeyecek mi?" ifadeleriyle eleştirenler vardır. "Millî ordu halâ taarruz etmeyecek mi? eğer etmeyecekse... durumu buna müsait değilse..." gibi zehir saçan sözler sarfediliyordu. "Meclis'te de ordunun taarruz kabiliyeti yoktur," diyenler vardır. Mustafa Kemal Paşa, Meclis'in gizli oturumunda bu muhalif grupların fikirlerini tek tek ele alıp cevaplandırmıştır. Nutuk'da bu konuyu şöyle nakleder : "Efendiler, buna pek çok üzülüm ve kahroldum. Çok utanç duydum. Ordunun kıpırdamaması ve kıpırdayacağını iddia eden bir gafilin sözlerini alkışlamak, cidden çok gariptir." "Düşman karşısında bulunan ordumuz başsız bırakılamazdı. Bunun için bırakmadım, bırakmam ve bırakmayacağım."

Milletimizin bazı aydınları da Sakarya Savaşı sonrası bu sürenin uzamasını müsbet açıdan yorumlamıştır. Büyük şairimiz Yahya Kemal Beyatlı'nın 19 Haziran 1922 yılında "Çok uzun sürdü, ordumuzun taarruz kabiliyeti yoktur", fikrine karşı vezinli bir cümle ile "Arslan Gerilir de Öyle Atlar" başlıklı yazısı ile, milletimizi zaferle müjdelemiştir. Bu başlık altındaki yazısında Yahya Kemal, "Bu harp bir fuhat harbi değildir. Bir politika harbi değildir. Bir ittifak harbi değildir. Yalnız ve yalnız bir istiklâl harbidir. Ve Türk vatanının istiklali hâsıl olacağı gün son bulur," diyordu²⁶.

20 Temmuz 1922'de Başkumandanlık yetkisinin süresi bittiği için Mustafa Kemal Paşa süre uzatımına dair görüşmeler yapılırken çok sakin bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında : "Artık ordumuzun maddi ve manevi gücü olağanüstü hiçbir tedbire ihtiyaç duymasızın, millî gayeyi tam bir güvenle gerçekleştirecek seviyeye ulaşmıştır. Bu bakımdan, olağanüstü yetkilerin devam ettirilmesine ihtiyaç kalmadığı görüşündeyim" demiştir. Bu konuşmaya rağmen Başkumandanlık süresiz olarak Mustafa Kemal Paşa'ya verilmiştir.

Büyük Taarruz 26 Ağustos 1922 Cumartesi sabahı saat 4.30'da Türk topçularının ateşi ile başlamıştır. Topçu ateşinden sonra Türk piyadesi taarruza geçer. İngiliz subayının "eğer bu mevzileri Türkler dört beş ayda işgal ederlerse

²⁶ Yahya Kemal Beyatlı, Eğil Dağlar, İstanbul, 1970., s. 278.

bir günde düşürdüklerini iddia edebilirler" dediği Yunan mevzileri bir saatte düşürülür, aynı gece Türk askerleri tarafından bu mevziler işgal edilir. 30 Ağustos'ta Yunan askerleri Türk askerleri tarafından kuşatılır. Yunan ordusu panik içinde kaçmaya başlar, Yunan Başkomutanı olarak General Trikopis de esir edilir. Mustafa Kemal Paşa Başkumandan olarak bu savaşı bizzat "süngülerin parıldadığı yerden" yönettiği için 30 Ağustos 1922'deki savaşa "Başkumandan Muharebesi" denilmiştir.

1 Eylül 1922'de Mustafa Kemal, Garp Cephesi Komutanlığı'ndan şu telgrafı çeker.²⁷

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Orduları

Afyonkarahisar, Dumlupınar Büyük Meydan Muharebesi'nde zalim ve mağrur bir ordunun anasını asliyesini inandırmayacak kadar az bir zamanda imha ettiniz. Büyük ve necip milletimizin fedakârlıklarına lâyık olduğunu ispat ediyorsunuz".

"Bütün arkadaşlarımın Anadolu'da daha başka meydan muharebeleri vereceğini gözönüne alarak ilerlemesini ve herkesin fikir güçlerini ve kahramanlık ve vatanseverlik kaynaklarını yarışircasına göstermesini devam etmesini isterim".

"Ordular, ilk hedefiniz Akdenizdir. İleri"

Büyük Taarruz sonrasında zaferi mütevazı bir şekilde açıklamıştır.

"Türk kumandanları, kumanda etmesini, Türk askeri ölmesini bildi. Harbi kazanışımızın sırrı bundan ibarettir."

Gazi Musfata Kemal, ilk "Reis-i Cumhuri" olarak milli iradenin, milli kimlik ve benliğin timsali olan işlevi ile "kahramanlık" kavramına bağlı tanımını, 1927'de okuduğu Nutuk; gençliğe hitabe adıyla biten son kısmında yapar :

".....

İşte bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk İstiklâl ve Cumhuriyeti'ni kurtarmaktır! Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur."

²⁷ Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, s. 474.